

УДК: 368:[616.98:578.834

CERIF: S 137, S 144

ТИП РАДА: ИЗВОРНИ НАУЧНИ РАД

DOI: 10.5937/PiP2103326P

др *Наташа* ПЕТРОВИЋ ТОМИЋ*
редовна професорка Правног факултета Универзитета у Београду,
Србија

ОСИГУРАЊЕ У ДОБА КОРОНЕ** – катастрофални ризици у доба пандемије –

Сажетак

У раду се анализира пандемија COVID-19 вируса из улога тржишта осигурања. Ауторка полази од претпоставке да су осигуравачи једини привредни субјекти који могу бити партнери државе у политику управљања ризиком пандемије. Наиме, пандемија је катастрофални и глобални ризик, и као таква представља катацистичке не само тржишта (ре)осигурања, већ и спремно државе да синхронизованом акцијом са приватним сектором спремно одговори новим изазовима. Под тим примарно мислимо на санирање економских последица изазваних корона вирусом. Да би могли да понуде ценовно пријатно осигурање ризика короне, осигуравачи треба да добију субвенције дела премија од државе, као и субвенције дела покривених премија. Партнерство државе и сектора осигурања не завршава се тиме. Држава треба да преузме проактивну улогу у администрирању ризика пандемије и у едукацији свих потенцијално оштећених лица.

* Електронска адреса аутора: nataly@ius.bg.ac.rs.

** Рад је написан на основу истраживања спроведеног за потребе пројекта Правног факултета Универзитета у Београду „Епидемија. Право. Друштво“ за 2021. годину.

Кључне речи: Ризик. – Пандемија. – Економски ојоравак. – Осигурање. – Управљање ризиком.

І Генерално о техничкој организацији осигурања

Када се разматра питање осигурљивости тзв. „великих ризика“ (енг. *large risks*), прво од чега се полази су техничке могућности привреде осигурања. Да ли је она уопште у стању да прихвати у покриће ризике које одликује огроман одштетни потенцијал? Пре него што одговоримо на ово питање, потребно је подсетити се чинилаца који утичу на техничку организацију осигурања.

Техничка организација осигурања је основ здравог функционисања уговорног односа осигурања.¹ Чисто економски посматрано, да би осигуравач могао уредно и благовремено да испуњава уговорне обавезе (да исплати накнаде из осигурања и осигуране суме), неопходно је да у његове фондове уђе довољно средстава.² Алеаторни карактер осигурања утиче на то да осигуравач у тренутку закључења уговора не зна колике износе ће исплатити по основу закључених уговора о осигурању. У фази која претходи закључењу уговора, од њега се очекује да на адекватан начин прорачуна износ средстава који треба да наплати од осигураника – чланова ризичне заједнице како би ликвидно пословао и благовремено извршавао законске и уговорне обавезе.³ То је задатак актуарске службе у друштву за осигурање, која користи достигнућа актуарско-математичке науке, а пре свих рачун вероватноће.⁴ Заправо, почетак савременог

1 Познато је да је историјски развој осигурања, и уопште права осигурања обележен настојањима да се овај посао јасно разграничи од игара на срећу и послова који имају шпекулативни карактер. У томе се успело тек са развојем научне основе делатности осигурања. Техничка организација осигурања, дакле, представља камен темељац борбе против хазарда, али и настојања да се *alea* сведе на најмању могућу меру. Детаљније: Yvonne Lambert-Faivre, Laurent Laveneur, *Droit des assurances*, Dalloz, Paris, 2011, 41.

2 Сложеност уговора о осигурању многи аутори доводе у везу са техничком страном овог посла. Како уговор о осигурању представља правну подршку једне врло сложене техничке операције, то се њена сложеност одражава на правни вокабулар. Вид. Luc Maуaux, „Le contrat d’assurance“, *Traité de droit des assurances: Le contrat d’assurance* (éd. Jean Bigot), Tome 3, 2 édition, L.G.D.J., Paris, 2014, 7.

3 На основу статистике, биће могуће да се обрачуна вредност сваког ризика појединачно и вредност свих ризика који чине исту ризичну заједницу. Што су такви подаци веродостојнији, укупан износ премија биће достатан за покриће свих губитака у току одговарајућег периода.

4 Задатак актуара је да израчунају вероватноћу настанка одређених догађаја. То чине коришћењем математичких силогизама, који подразумевају да премисе – статистика и ризици – буду адекватно постављени.

осигурања везује се за откриће рачуна вероватноће (друга половина седамнаестог века). Задатак техничке организације састоји се у обрачуна средстава која у облику премија осигурања треба да уђу у друштво за осигурање како би оно било у стању да покрије све штете у току једне пословне године, и како би имало потребне резерве осигурања.⁵

Поред одговарајуће процене износа премије који треба наплатити за сваку врсту осигурања, техничка организација треба да изврши и процену броја и износа штета које друштво треба да плати у одређеном периоду. У том смислу је неопходно повести рачуна о факторима техничке организације осигурања. То су: 1) стварање заједнице ризика; 2) примена статистике и 3) изравнање ризика.

За здраво функционисање осигурања, поред примене поменутих достигнућа математике и статистике, осигуравачи морају да врше изравнање ризика и путем саосигурања и реосигурања. За стабилност и равнотежу осигуравајућег фонда, значајни извор средстава настаје и из улагања резерви осигурања на новчаном тржишту.

На темељу формиране заједнице ризика и примене научних достигнућа, осигуравачи врше селекцију ризика. Заправо, цела техничка организација служи управо томе да осигуравач *lege artis* процени који ризик треба да прими у покриће, као и под којим условима. Ако је неки ризик типичан, у том смислу да се уклапа у прорачуне осигуравача, биће примљен у покриће под стандардним условима (премијама). Ако је, пак, неки ризик специфичан – може бити примљен у покриће уз наплату увећане премије осигурања и/или уговарање франшизе, самопридржаја, каренце итд.⁶

II Све већи значај ризика пандемије

И пре него што је Светска здравствена организација 12. марта 2020. године прогласила пандемију новог вируса COVID-19, питање осигурања ризика пандемије је било актуелно. Историјски посматрано, пандемије се јављају са одређеном динамиком правилности, која омогућава да се утврде образци њиховог понављања у будућности. То већ пружа „шансу“ осигуравачима, којима је најбитније да поседују

5 Како постоје разлике између управљања средствима осигурања, у зависности од тога да ли одређено осигурање има одштетни или карактер штедње, то се специфичности у управљању расположивим финансијским средствима одражавају на врсте послова осигурања. У том смислу је директивама ЕУ уведена подела на животна и неживотна осигурања, док је традиционална подела на осигурање имовине и осигурање лица изостављена.

6 Marcel Fontaine, *Droit des assurances*, 5 édition, Larcier, Bruxelles, 2016, 19.

релевантне податке о претходним пандемијама, како би на основу њихове статистичке обраде имали јасну слику о ризику који се тренутно сматра најтраженијим. Из угла осигураваача, најбитније је питање осигурљивости ризика пандемије. Да ли се она може примити у покриће? По чему би се осигурање ризика пандемије разликовало од осигурања осталих катастрофалних ризика? Да ли осигураваачи имају капацитете да сами осигурају и реосигурају ризик пандемије, или им је за то неопходно партнерство државе?

Пођимо од самог појма пандемије. Према дефиницији СЗО, о пандемији се може говорити: ако се у некој популацији појави ново, тј. до тада непознато обољење изазвано новим вирусом (или бактеријом) на које људи немају имунитет, ако постоји велики степен инфективне моћи узрочника болести и ако узрочници болести изазивају тешке последице.⁷ Шта овако дефинисани појам пандемије значи из угла осигураваача? Да ли је он осигурљив? Колико се у уклапа у техничку организацију осигурања?

Дефиниција СЗО из угла осигурања може се рашчланити на следеће елементе, који *in grosso modo* недвосмислено указују на две карактеристике ризика пандемије: глобални и катастрофални карактер. Прво, пандемије изазивају до тада непознати вируси или бактерије. Формулација „до тада непознати вируси или бактерије“ за осигуравааче значи да је у питању нови ризик. Нови ризик се дефинише као ризик који није постојао раније и чије покриће изискује стварање новог производа осигурања. Ризик је, дакле, нов ако се не може покрити изменом, побољшањем или проширењем постојећег производа осигурања.⁸ Изузетно, новим се сматра и стари ризик, који се толико променио да је постало немогуће унапред утврдити капацитете осигурања неопходне за његово покриће. Чак и онима који нису упознати са појмом нових ризика, јасно је да тржиште осигурања мора да се припреми и прилагоди за њихово покриће.

Иако се индустрија осигурања увелико сретала са ризиком пандемије, свака нова пандемија носи другачији квалитет, будући да је узрочник болести недовољно познат науци.⁹ Стога је оправдано квали-

---

7 World Health Organization, *Avian influenza frequently asked questions*, 2005. Из ове дефиниције произлази да се о пандемији може говорити само ако су у питању заразне болести. Ако то није случај, чак и ако се појави болест која изазива тешке симптоме и последице, она се не може подвести под појам пандемије.

8 Зоран Томић, Наташа Петровић Томић, „Нарушавање конкуренције у осигурању рестриктивним споразумима“, *Право и привреда*, бр. 7-9/2013, 13-51.

9 У вези са сваком новом пандемијом постоји критичан период од настанка до формулисања одређених знања у вези са њом. Све док се иоле из угла медицинске науке не објасни, ризик пандемије се из угла сектора осигурања може квали-

фиковати пандемију COVID-19 као нови ризик. Код разматрања опција његовог осигурања, може се поћи од познатих модалитета сарадње осигуравача приликом примања у покриће нових ризика. Под тим примарно мислимо на сарадњу осигуравача кроз пулове (конзорцијуме) саосигурања.¹⁰ Друго је питање да ли је та сарадња подобна да доведе до креирања понуде осигурања ризика пандемије по ценовно приступачним условима.

Друго, велики степен инфективности новог вируса чини овај ризик тежим, тј. сврстава га у категорију катастрофалних ризика по дејствима, и глобалних ризика по распрострањености међу светском популацијом.¹¹ Почев од „Антонијеве куге“ која је харала Римским царством, преко „Јустинијанове куге“ која је настала у Египту и проширила се на Византијско царство, до колере у Русији и богиња у колонизованој Америци, невидљиви непријатељи су се показали моћнијим и од најсавременијег оружја. Ови подаци из угла осигурљивости ризика позивају осигураваче на опрез и захтевају посебне услове осигурања. Велика стопа инфективности значи да ризик пандемије не поседује пожељан ниво диверзије, што значи да ће бити скоро немогуће применити рачун вероватноће и закон великих бројева.

Треће, узрочници пандемије изазивају тешке последице у смислу повећања стопе смртности становништва, притиска на здравствене системе и незаобилазног нарушавања нормалних економских токова. Преведено на језик осигуравача, наступање пандемије има за последицу већу фреквенцију одштетних захтева из различитих врста осигурања. Истовремено притисак на фондове осигуравача који се баве различитим врстама осигурања одражава се негативно на тржиште осигурања у целини. Уз то, нарушавање нормалних економских токова има за последицу и привредну кризу која нужно погађа и осигураваче на више начина. Они, с једне стране, мање продају своје производе, док с друге стране трпе све последице погоршања макроекономског амбијента у коме послују.

Оно што смо могли да закључимо од почетка двадесет првог века је да су се интервали између пандемија променили у односу на прошлост. Док је током историје могло да протекне и неколико векова до

фиковати као нови ризик. За потребе његовог осигурања осигуравачима највише одговара да се удруже и понуде покриће путем саосигурања. Детаљније: З. Томић, Н. Петровић Томић, 13–51.

10 Jean Bigot, „Les ambiguïtés de la coassurance“, *Revue Générale du Droit des Assurances*, Nr. 1/2012, 18–25.

11 По неким показатељима, пандемија вируса короне представља по последицама и обиму здравственој кризи која је изазвала највећи изазов још од појаве шпанског грипа.

појаве нове пандемије, данас је могућа нова пандемија и након само једне деценије. То нам говори да осигуравачи морају бити изузетно опрезни приликом креирања понуде за осигурање ризика пандемије. Оправдано се може сумњати у то да ће тржиште (ре)осигурања бити у стању да се иоле опорави између две пандемије. Такође, није реално да се осигуравачи држе по страни убудуће, јер је исцрпљеној привреди помоћ итекако потребна. На пандемију треба гледати као на најзахтевнији катастрофални и глобални ризик. Брзина развоја нових пандемија у овом веку указује на немогућност да се тржиште осигурања у потпуности опорави између две пандемије. Стога му је потребна *ex ante* подршка државе.

III Да ли се COVID-19 заиста уклапа у профил катастрофалних ризика?

Да ли се ризик пандемије може квалификовати као катастрофалан? Нема дилеме да је тако. Најлакше је доказати абнормални карактер ризика пандемије ако се посматра кроз призму одступања од редовних обележја заједнице ризика.

Најједноставније речено, заједница ризика је скуп свих лица (појединаца, привредних друштава, установа) који су угрожени истом опасношћу. Идеја осигурања, која се развила још у старом веку, је да се стварањем заједнице ризика, коју чине сва лица угрожена истом опасношћу, омогући расподела ризика између свих чланова. Заједница ризика, дакле, почива на идеји узајамности и солидарности.¹² Одређена лица су распоређена у заједницу ризика зато што њихов живот, имовину или пословну делатност угрожава одређени ризик.¹³ Свако плаћа премију осигурања и на тај начин учествује у сношењу ризика, који ће заиста погодити само неке чланове ризичне заједнице.¹⁴ У актуарским круговима се наглашава да је значајно да заједница ризика буде што већа. Што је заједница ризика већа, то је мањи терет који носи поједини члан заједнице, јер се опасност расподељује на већи број лица. Заправо, износ премије који се наплаћује од осигураника је најчешће доста нижи од износа (накнаде из осигурања или осигуране суме) који ће му бити

12 Hubert Groutel Leduc Fabrice, Pierre Philippe, Asselain Maud, *Traité du contrat d'assurance terrestre*, LexisNexis, Paris, 2008, 2.

13 У теорији је истакнуто да се друштва за осигурање разликују од осталих привредних субјеката управо по израженој солидарности чланова ризичне заједнице. Ни у једном привредном друштву не постоје сличне везе међу клијентима као међу осигураницима. Вид. Eloïse Mimoun, *Les notions de contrat d'assurance*, thèse de doctorat, Université Panthéon-Sorbonne, Paris, 2017, 176.

14 „Сви плаћају за једног, али је учешће сваког члана ризичне заједнице знатно мање него да нема осигурања“. M. Fontaine, 17.

исплаћен када настане осигурани случај.¹⁵ У том смислу су најмањи износи, тј. премије које плаћају појединци код обавезних осигурања.

Заједница ризика треба да поседује одређене карактеристике.¹⁶ То су: *сличности ризика, дисперзија и учесћалост*. Дисперзија ризика треба да омогући да поједини чланови ризичне заједнице носе незнатни терет остварене опасности. Услов за то је да опасност, тј. ризик погоди што мањи број чланова одређене заједнице ризика у исто време.¹⁷ Другим речима, потребно је да постоји велика несразмера између остварених ризика и опасности примљених у покриће.¹⁸ Стога се приликом формирања заједница ризика настоји да оне буду што веће, како би проценат реализованих ризика био што мањи. Обавезна осигурања су најбољи пример заједнице ризика у којој се то постиже. Без обзира на величину заједнице ризика, ако би се догодило да ризик погоди у исто време све или већи број чланова ризичне заједнице, то би довело у питање функционисање осигурања, и не би се могла остварити сврха осигурања. Стога је једно од правила у осигурању да се не покривају догађаји који имају велики штетни потенцијал, тј. који у исто време погађају велики број чланова ризичне заједнице (попут ратова, елементарних непогода, епидемија болести).¹⁹

Када се говори о дисперзији ризика, треба правити разлику између разудености у простору и времену. Разуденост у простору значи да свако друштво треба да има што већи број осигураника у свакој ризичној заједници, како би се обезбедило да осигурани ризици не погађају у исто време већи број осигураника. Ако дисперзија не постоји, осигуравач долази у ситуацију да покрива велики број осигураних случаја, што значи велико финансијско оптерећење. Стога, ризици који се означавају као „катастрофални“ – превазилазе капацитете инокосних осигуравача. Разуденост у времену значи да друштво треба да има исту заједницу ризика током више година. Ово је посебно битно јер осигуравачи могу у годинама када је терет штета мањи од очекиваног да створе залихе које ће им користити у годинама када наступе натпросечне штете.²⁰

15 Jérôme Bonnard, *Droit des assurances*, 4 édition, LexisNexis, Paris, 2012, 2.

16 Jean Bigot, „Aspects techniques de l'assurances-vie“, *Les assurances de personnes* (éds. Jean Bigot, Philippe Baillet, Jérôme Kullmann, Luc Mayaux), Tome 4, L.G.D.J, Paris, 2007, 127–132.

17 Y. Lambert-Faivre, L. Laveneur, 44.

18 H. Groutel *et al.*, 4.

19 Детаљније о осигурању од елементарних непогода: Владимир Чоловић, „Осигурање пољопривреде од елементарних непогода“, *Елементарне непогоде и ванредне ситуације* (ур. Наташа Мрвић Петровић, Драгољуб Тодић, Драган Млађен), Институт за упоредно право, Београд, 2014, 84–101.

20 Marijan Ćurković, *Ugovor o osiguranju osoba, Život-nezgodazdravstveno*, Inženjerski biro, Zagreb, 2009, 142–143.

Учесталост ризика утврђује се на основу искустава из претходних година. Полазећи од ризика који су се догодили у прошлости, праве се прорачуни за будућност. Учесталост ризика није исто што и математичка правилност понављања догађаја. За утврђивање степена вероватноће наступања одређеног ризика битно је поседовати податке о извесној учесталости. Може доћи до одступања од тих података, због чега је значајно да заједница ризика буде што већа.

Оно што на први поглед постаје јасно у вези са ризиком пандемије је да је реч о ризику који у исто време погађа велики број лица (потенцијалних осигураника), тј. заправо целокупну светску популацију, због чега врши натпросечан притисак на тржиште осигурања.²¹ Дисперзија ризика скоро да не постоји када је реч о пандемији COVID-19. Најмање су шансе да погрешимо ако овај ризик упоредимо са ризиком тероризма по разорним последицама. Када се томе дода тежина последица које изазива, јасно је да осигуравачи неће бити у могућности да понуде ценовно приступачно осигурање од ризика пандемије. Бар не самостално, тј. без адекватног партнерства државе. Ово зато што у случају пандемије не постоји ни просторна ни временска дисперзија ризика. Наиме, када се разматра осигурљивост катастрофалних ризика, обично се узима у обзир улога реосигурања. Просторно изравнање ризика које се постиже реосигурањем доприноси томе да се последице елементарних непогода или уопште догађаја са великом разорном моћи (попут тероризма) расподељују између привреда различитих држава.²² То, *in ultima linea*, омогућава да се такви догађаји лакше економски преброде и да не доведу до глобалне економске кризе. Међутим, у случају ризика пандемије, ствари стоје дијаметрално другачије. Реосигуравачи из целог света су под огромним притиском, тако да тржиште осигурања не може својим интерним капацитетима да понуди осигурање ризика пандемије. У том смислу, овај ризик заслужује посебан третман.

Одсуство три суштинске карактеристике заједнице ризика чини да се актуари не могу у потпуности ослонити на закон великих бројева и рачун вероватноће код процене ризика пандемије. Закон великих бројева заснива се на идеји утврђивања одређених правилности у наступању одређених догађаја. То је могуће на основу статистичких података о великом броју случајева. Тако, када се посматра степен mortalитета у последњих 20 година особа изнад 65 година, долази се до податка о приближно истој величини. У одређеним годинама тај број се мења, може бити мањи или већи. Кључно је да се могу утврдити правил-

---

21 У томе се огледа разлика између епидемије (која означава брзо ширење заразне болести) и пандемије (која се односи на географску заступљеност).

22 Наташа Петровић Томић, „Реосигурање – суштина, домашај и значај“, *Анали Правној факултету у Београду*, бр. 2/2015, 88–91.

ности у понављању. Што је број посматраних случајева већи, правилност у наступању једног догађаја је већа, а одступања мања.²³ Ако се неки догађај посматра појединачно, он је случај; чим се посматра велики број случајева долази се до одређених правилности, тј. законитости (законитост се испољава у маси случајева!).²⁴ Пракса је показала да се осигуравачи могу више ослонити на примену закона великих бројева ако је број посматраних случајева већи. Дакле, применом закона великих бројева утврђује се просечна вредност посматране величине. Осигуравачима је захваљујући примени закона великих бројева постало много једноставније вођење бизниса осигурања.²⁵ За њих, наиме, више не постоји онај степен алеаторности и случајности у погледу ризичне заједнице који је постојао раније, већ се пре може говорити о правилностима и законитостима у понављању одређене појаве, која може да забележи одређена одступања. Али, то не значи елиминисање алеаторног карактера уговора о осигурању. На основу овог закона врше се даљи прорачуни, тј. настаје рачун вероватноће.

Вероватноћа наступања одређеног догађаја се означава као однос између броја повољних изгледа и броја укупних изгледа који постоје у погледу његовог остваривања. Применом рачуна вероватноће одређује се степен вероватноће наступања одређене опасности, односно осигураног ризика. Уз закон великих бројева, рачун вероватноће је научна основа техничке организације осигурања. За што већу веродостојност резултата примене рачуна вероватноће потребно је да портфељ осигурања буде што већи.²⁶ За технику осигурања је значајно то што и одступања од рачуна вероватноће, при одређеном портфељу осигурања, такође показују одређене законитости. То омогућава накнадну промену утврђених постотака.

Из свега што смо рекли произлази да се ризик пандемије битно разликује од ризика који осигуравачи иначе осигуравају. О тежини ризика пандемије најбоље говори његово поређење са другим катастрофалним ризицима. Ако узмемо, примера ради, ризик земљотреса или природних непогода, они могу бити исте разорне моћи као ризик

23 M. Fontaine, 18.

24 Y. Lambert-Faivre, L. Laveneur, 42.

25 Ипак, ни данас када је техничка организација осигурања најразвијенија, није могуће говорити о потпуној поузданости статистичких података. Ово из два разлога: прво, стално долази до појаве нових ризика (ризик нове болести) о којима нема довољно података на основу којих би се извела поуздана статистика; друго, неки ризици су такви да се могу другачије и изненада развити у току трајања уговора о осигурању (најбољи пример су различите временске непогоде, олује). J. Bonnard, 3–4.

26 Manfred Wandt, *Versicherungsrecht*, 5. Auflage, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2010, 39–40.

пандемије (тј. једнаки по штетним последицама). Али, дисперзија ризика говори у прилог осигурања природних непогода. Оне су обично ограничене на једну област, државу или регион, док је пандемија, *per definitionem*, светских размера. Ризик пандемије поседује две карактеристике: ниску фреквенцију и висок интензитет штета. Пошто није испуњен услов дисперзије нити учесталости штета, традиционални актуарски методи квантификовања ризика су немоћни. Осигуравачи који поступају према правилима струке осигурања просто не могу самостално да понуде пакет осигуравајућег покрића, бар не ценовно доступан. Они се у осигурању тог ризика морају ослањати на партнерство државе. Глобални и катастрофални карактер ризика пандемије чини га једним од најтежих ризика у савременом друштву, који осигураваче ставља пред нове изазове.

IV Изазови са којима се индустрија осигурања суочава од проглашења пандемије без преседана

Ризик пандемије се нарочито „поиграо“ са осигуравачима. Они су бар двоструко погођени. Најпре, као привредни субјекти чија делатност се састоји у преузимању ризика. У том смислу су све очи упрте у индустрију осигурања. Од осигуравача се очекује да употребе „чаробни штапић“ и посрнулој економији понуде излаз из кризе која прети да потраје. Да ли ће то бити могуће, односно у којој мери, зависиће од изазова са којима се осигуравачи суочавају.

Генерално посматрано, на потражњу за осигурањем ризика пандемије утичу предвиђања у вези са појавом овог ризика. Тако, у нормалним околностима већина осигураника не показује интересовање за осигурање овог ризика, будући да се ослањају на резон да им није потребна заштита од догађаја који се дешава једном у неколико деценија. Самим тим, у условима осигурања ризик пандемије се није помињао изричито ни међу покривеним ризицима, нити је био у списку искључених штета.²⁷ С друге стране, проглашење пандемије утиче на пораст потражње за осигурањем ризика пандемије, док истовремено смањује потражњу за осталим производима осигурања. Смањење прихода становништва на глобалном нивоу које је изазвано економском кризом утицало је на мању куповину производа осигурања генерално,

---

27 Ствари су се промениле у новембру 2020. године, када су усвојене измене и допуне Закона о заштити становништва од заразних болести, *Службени гласник РС*, бр. 15/2016, 68/2020 и 136/2020. Тада су као болести које се преносе ваздухом изричито наведени тежак акутни респираторни синдром (SARS) и COVID-19 (чл. 5).

и не очекује се да се ситуација битно измени на средњи рок. Питање је да ли су осигуравачи у стању да понуде економски одржив одговор на другачије захтеве тржишта, у чијем је фокусу осигурање ризика који се по тежини може поредити са ризиком тероризма.

Друго, положај осигуравача се не разликује од положаја осталих привредних субјеката који трпе последице глобалне кризе за коју се предвиђа да неће кратко трајати. Рецесија до које нужно долази услед мера државе у циљу сузбијања пандемије довешће до настанка оперативних, кредитних и бројних других ризика који погађају осигураваче. Неповољна кретања на финансијском тржишту погађају осигураваче, који се суочавају са кредитним и осталим ризицима. Комбинација финансијског притиска услед веће фреквенције одштетних захтева из свих врста осигурања и ефеката глобалне економске кризе доводи до смањења ликвидности и угрожавања солвентности осигуравача.

Заправо, осигурање се може навести као пример сектора који је натпросечно изложен негативним дејствима пандемије. Када разматрамо овај аспект, потребно је правити разлику између сектора осигурања као целине и његових појединих сегмената, с једне стране, и деловања пандемије за краћи и средњи рок, с друге стране.

Најпре ћемо се позабавити утицајем пандемије на куповну моћ потенцијалних осигураника. Смањење животног стандарда нарочито погађа тржиште животног осигурања. Да пођемо од утицаја пандемије на већ закључене уговоре о осигурању живота. За очекивати је да се економска криза одрази на смањење способности редовног плаћања доспелих премија. Такође, постоји и опасност од масовног откупа ових уговора, што *in ultima linea* угрожава ликвидност осигуравача. Друго је питање да ли пандемија и повећана смртност становништва на глобалном плану утиче и на повећану фреквенцију одштетних захтева из осигурања живота. Ствари нису такве каквим се чине онима који недовољно познају функционисање животног осигурања. Иако је неспорно да је морталитет знатно повећан последњих годину дана, то није довело до огромног притиска на осигураваче животног осигурања – бар не на кратак рок. Наиме, лица код којих се бележе најтеже последице изазване корона вирусом највећим делом нису покривена осигурањем (то је најстарије становништво или становништво које болује од тежих болести, које ризик чине абнормалним). Стога, она и нису интересантна из угла животног осигурања. Али, њихови трошкови лечења могу утицати на повећање притиска на добровољно здравствено осигурање, иако ни то није сигурно.²⁸

28 Да ли ће и у којој мери трошкови лечења ковид пацијената оптеретити добровољно здравствено осигурање, зависиће од државе до државе. У неким државама, део приватног здравственог система је у режиму ковида.

Када се томе дода смањење броја нових уговора, јасно је да тржиште животног осигурања улази у мртву фазу. Бар тренутно. Али, ствари се могу променити на средњи или дужи рок. Могуће је да страх од трајања пандемије (и немогућност да се зарађени новац потроши на други начин због измењеног начина живота, који подразумева мању мобилност и одсуство путовања) утиче на тражњу за одређеним производима животног осигурања.

Што се тиче неживотног осигурања, ситуација је неупоредиво неповољнија по осигураваче. Генерално говорећи, пандемија је довела до опадања тражње за оним осигурањима која су уско повезана са међународном покретљивошћу. Неке од најопипљивијих последица пандемије које су се одразиле на коришћење услуга осигурања су: редуктовани физички контакти, смањена слобода кретања људи и робе, отказивање путовања, концерата, утакмица, сајмова и слично. Одређене врсте осигурања (путно здравствено, каско и карго осигурање) скоро да се и не продају, док друге врсте бележе велики пад. Највећи притисак, по логици ствари, трпи здравствено осигурање. Овде је потребно указати на то да су здравствени систем и здравствено осигурање изложени не само притиску услед пандемијских ризика, већ и услед захтева корисника који пате од других здравствених проблема.

Будући да су ванредно стање и остале мере владе још увек на снази у многим државама, то није за очекивати да се стање у погледу неживотних осигурања поправи ни на средњи рок. Што се тиче одштетних захтева, услед престанка рада бројних привредних субјеката, отказивања јавних догађаја итд., повећан је број одштетних захтева у осигурању од одговорности, осигурању од финансијских губитака, осигурању кредита и јемства итд. Све ово независно од тога да ли је ризик пандемије искључен из покрића.

На степен утицаја кризе на тржиште осигурања у целини свакако ће утицати смањење социјалних контаката и мере самоизолације. С друге стране, пандемија COVID-19 је драстично повећала обим интернет куповине и уопште коришћење електронске трговине. То значи да ће осигуравачи који увелико користе нове канале дистрибуције осигурања (засноване на савременим дигиталним технологијама) у мањој мери бити погођени. Њихови осигураници (тј. стари клијенти) моћи ће без проблема да обнављају покриће и задовољавају своје потребе за осигуравајућом заштитом. Није искључено да чак повећају обим пословања, будући да ће и корисници који иначе сарађују са другим компанијама инклинирати ка осигуравачима чије платформе омогућавају „куповину из фотеље“.

По нашем мишљењу, потези које су предузела надзорна тела неких држава могу нанети додатну штету сектору осигурања. Под тим мислимо на мере којима се *de facto* мењају одредбе уговора о осигурању (продужење уговора о осигурању до истека пандемије, проширење покрића, смањење премија или одлагање плаћања доспелих премија за поједине категорије уговора итд.) и тиме доводи у питање адекватност техничких резерви осигураваача. Деловање државе у вези са пандемијом треба да буде *ex ante*, а не *post festum*. Нарочито не на овакав начин. Она, дакле, треба да се уздржи од мера којима се врши релокација ризика и *de facto* мењају одредбе уговора о осигурању. На тај начин само се додатно доприноси конфузији на тржишту (ре)осигурања и ствара додатни кредит ризик. Као што ћемо у даљем излагању показати, интервенција државе у случају ризика пандемије може бити само на регулаторном терену, никако на уговорном.

Дакле, у овом тренутку није могуће са сигурношћу и егзактно предвидети коначан ефекат кризе изазване пандемијом на тржиште осигурања. Осцилације су могуће већ према томе којом врстом послова осигурања се осигураваач бави, односно да ли се посматра на краћи или средњи/дужи рок.

V Предлози за унапређење тржишта осигурања и решавање глобалне кризе изазване пандемијом – јавноприватно партнерство

Тржиште осигурања поседује капацитет да преузме на себе улогу лидера управљања ризиком пандемије. Али, у томе му је потребан савезник у лику и делу државе. Јавно-приватно партнерство државе и сектора осигурања (и реосигурања) омогућава да се терет регулисања последица пандемије расподели на правичан и економски реалан начин. Подвлачимо, подела ризика између приватног сектора (осигурања) и државе је практично једини излаз из ситуације у којој се наша читава планета. У чему се састоји предлог?

Прво питање је који производ осигурања је најпогоднији одговор на пандемијску кризу. То је без сумње првенствено осигурање од прекида пословања услед ризика пандемије.²⁹ Тако је у понуди осигураваача увелико присутно осигурање од ризика прекида рада услед

29 Такав предлог је током 2020. године изнедрило Француско удружење осигураваача (*Fédération Française de l'Assurance*) у сарадњи са Министарством привреде Француске. Предложено је оснивање јавно-приватног фонда за исплату паушалне осигуране суме за случај да дође до обустављања пословања услед ковида-19, с тим да се захтева да одлуку о обавезном затварању донесе француска влада.

наступања пандемијских ризика, које се нуди свим привредним делатностима: од ресторана до најразличитијих фирми.³⁰ Такође, покриће од финансијских губитака добија на значају у условима пандемије. Оно може да покрије ризик од немогућности коришћења туристичке, превозне или хотелске услуге путника, услед које за осигураника настају трошкови због смештаја у карантин на основу наредбе државног органа или медицинске установе. Осигурање од финансијских губитака односи се у конкретном случају на трошкове резервације путовања (превоз, хотелски смештај) због немогућности коришћења услуге услед обољевања од COVID-19.

Имајући у виду ризик пандемије – његов глобални и катастрофални карактер – ово осигурање не може бити ценовно приступачно. Зашто? У претходним излагањима указали смо на одсуство дисперзије и учесталости ризика као факторе који онемогућавају примену традиционалних актуарских прорачуна и истовремено врше огроман финансијски притисак на осигураваче. Губици које би осигуравачи претрпели услед истовременог подношења бројних одштетних захтева значили би финансијско убиство ових битних привредних субјеката. Да ствар буде комплекснија, они се не могу ослонити на реосигураваче. Дакле, капацитети привреде (ре)осигурања су лимитирани, и као такви не могу пружити адекватну потпору остатку привреде у санирању последица насталих пандемијом. Штавише, може се ући у зачарани круг ако би услед притиска на осигураваче да исплате одштетне захтеве због прекида пословања изазваног пандемијом дошло до пропасти неког од водећих реосигуравача на светском тржишту. То би могло довести до дестабилизације глобалног финансијског тржишта.

Ако се слажемо са констатацијом да се кризе изазване пандемијама (а очигледно је да ће их бити у будућности!) не могу санирати без укључења осигуравача, наш је задатак да препоручимо адекватан модалитет. По угледу на моделе који се већ користе за управљање другим катастрофалним ризицима у упоредном праву, залажемо се за својеврсно партнерство осигуравача и државе.³¹ У чему би се састојала улога тржишта осигурања? Осигуравачи би преузели своју традиционалну улогу заштите од ризика пандемије, с тим да би држава морала да суб-

---

30 Вид. Осигурање од ризика COVID-19 за правна лица, Generali осигурање, доступно на адреси: https://www.general.rs/pravna_lica/zdravlje_i_nezgod/osiguranje_od_rizika_covid-19.3378.html, 1. 6. 2021, интернет извор без броја стране.

31 У САД је већ изнет предлог Закона о осигурању ризика пандемије. Као узор коришћен је Закон о осигурању од ризика тероризма из 2015. год. Идеја која стоји иза ових прописа је благовремено креирање националног програма управљања катастрофалним ризицима.

венционише део премија осигурања и реосигурања, као и да преузме на себе улогу администрирања ризика пандемије и спровођења едукација у вези са осигурањем овог ризика.

Што се тиче конкретног начина пружања покрића ризика пандемије, упоредно искуство је показало да је најзгодније да се осигуравачи удруже у пулове (конзорцијуме) и понуде покриће ризика прекида пословања изазваног пандемијом. Полисом овог осигурања обухваћени су изгубљена добит, зараде запослених и други трошкови изазвани мерама ванредног стања, до одређених граница. Мудри и осигуравачи са визијом могу у осигурању овог ризика видети прилику за експанзију свог бизниса.

Наиме, друштва за осигурање имају законску обавезу да у покриће примају само оне ризике који не превазилазе њихов максимални самопридржај.³² Доследна примена овог правила знатно ограничава капацитет друштва осигурања, чинећи их неспремним за покриће ризика који се у савременом праву осигурања означавају као велики и катастрофални ризици.³³ Тежина неких ризика је таква да један осигуравач није у стању да их прими у покриће, јер не може да покрије последице настанка осигураног случаја, а да тиме не доведе у питање своју ликвидност и одржавање потребних резерви осигурања. Како у пракси постоји евидентна потреба за обезбеђењем осигуравајуће заштите од великих ризика (нпр. осигурање ваздухоплова, бродова, атомских централа), друштва осигурања прибегавају изравнању ризика путем саосигурања и реосигурања.³⁴ Хоризонтална и вертикална расподела ризика која се постиже саосигурањем, односно реосигурањем неопходна је за правилно функционисање техничке организације осигурања.³⁵ Заправо, секто-

32 Закон о осигурању, *Службени гласник РС*, бр. 139/2014, чл. 3.

33 Појам великих ризика развио се у току двадесетог века, како би се удовољило потребама за осигуравајућом заштитом транспортних и индустријских ризика. Y. Lambert-Faivre, L. Leveneur, 20, 45.

34 Заправо, и саосигурање и реосигурање могу послужити као средство повећања капацитета осигурања, али и онда када се не желе у потпуности искористити капацитети осигуравача или реосигуравача. Преношењем дела ризика на друге осигураваче или реосигураваче омогућава се да један осигуравач рационално употреби своје капацитете, тј. да не буде ограничен само на покриће једног ризика. То је врло корисна функција изравнања ризика, јер осигуравачима омогућава да развијају пословање и стичу више клијената.

35 Саосигурање и реосигурање, односно хоризонтална и вертикална расподела ризика могу се проучавати са статусног и уговорног становишта. Наиме, закључење уговора о осигурању путем саосигурања отвара бројна питања уговорног права. Исто тако, реосигурање вишка ризика утиче на уговорна питања. Ми ћемо се, уважавајући тему рада, ограничити на статусноправне аспекте саосигурања и реосигурања.

ри привреде за које се везују велики ризици не би могли опстати без осигурања.³⁶

Генерално говорећи, осигуравачи треба да изврше све радње које иначе предузимају у вези са закључењем било ког уговора о осигурању. Разлика у односу на чисто приватноправне аранжмане је у субвенционисању дела премија од стране државе, као и у субвенционисању дела покривених штета. Државе се у овом партнерству јавља као крајњи гарант извршења обавеза осигуравача, што додатно повећава кредибилитет домаћих осигуравача на међународном тржишту реосигурања, као и тржишту капитала.

Оправдано се може поставити питање очекивања од јавно-приватног партнерства у Србији? Ово зато што је тржиште осигурања код нас слабо развијено, сарадња између осигуравача упитна, а свест осигураника да треба да инвестирају у производе осигурања који нису обавезни на ниском нивоу. Сматрамо да би држава, осим субвенционисања сектора (ре)осигурања, морала да на себе преузме и проактивну улогу у вези са едукацијом становништва у погледу ризика пандемије и како га најефикасније санирати. У почетној фази не треба бежати ни од елемената обавезности, тј. условљавања различитих модалитета државне помоћи погођенима корона вирусом куповином полисе осигурања од ризика пандемије. Тиме би се постигла барем два ефекта. Први је достизање критичне величине заједнице ризика, што је предуслов финансијски одрживог аранжмана. Други је брже враћање нормалним економским токовима и стварање услова за промену парадигме управљања ризиком пандемије на дужи рок.

VI Закључна разматрања

Ако је судити по најавама из СЗО, са вирусом пандемије мораћемо да научимо да живимо. Штавише, постоје научна предвиђања да ће убудуће размак између нових епидемија бити краћи. Изненађујуће је да су се неке од водећих економских сила понашале неснађено у току пандемије, посебно у погледу имунизације становништва. Економска и здравствена криза која је задесила цео свет показала је да *pro futuro* треба више инвестирати у механизме заштите од ризика. У таквим околностима од тржишта осигурања очекује се да покаже спремност да преузме улогу лидера управљања ризиком пандемије. Осигуравачи се налазе пред озбиљним изазовом, јер је у питању ризик који је битно другачији

---

36 Ваздушни саобраћај, поморски саобраћај, извођење грађевинских радова..., само су неки од сектора чије би функционисање било отежано услед непостојања услуга осигурања.

од ризика који они иначе примају у покриће. Све што већ знају о ризицима и сва статистичка машинерија немоћни су пред невидљивим непријатељем кога треба покрити по ценовно приступачним условима. Будући да смо показали да су капацитети тржишта (ре)осигурања лимитирани, економски одрживо осигурање захтеваће партнерство са државом. Јавно-приватно партнерство омогућиће адекватну расподелу ризика, што је *conditio sine qua non* одрживог аранжмана осигурања трезуно најтраженијег ризика.

Шта тржиште осигурања може да понуди посрнулој економији и грађанима? Предлог је да осигуравачи понуде осигурање због прекида пословања изазваног пандемијом и да се обавезу да покрију: трошкове пословања, изгубљену добит и зараде запослених, али до одређеног лимита. Преко тог лимита ступа на сцену државна помоћ, тј. субвенционисање дела штете према унапред предвиђеном размеру. Улога државе биће и да субвенционише део премија осигурања, као и да привредним субјектима наметне куповину овог осигурања као обавезног. Само синхронизованом акцијом државе и сектора (ре)осигурања може се креирати одговор на изазове које је изазвала пандемија. Највећи део светског становништва је погођен овим несразмерно јаким вирусом и задатак сваког одговорног друштва је да усвоји стратегију решавања кризе на краћи и средњи рок. Држава у том процесу носи „неподношљиву лакоћу“ одговорности, а очекивану улогу може да изнесе само ако на одржив начин ступи у партнерство са јединим могућим партнерима – (ре)осигуравачима.

Да закључимо: ако се осмисли фондиран национални програм управљања ризиком пандемије који почива на јавно-приватном партнерству државе и осигуравача, пандемија може постати нова шанса за проширење пословања осигуравача. Сва сазнања до којих се дошло у вези са разорним потенцијалом пандемије могу бити од велике користи осигуравачима, који треба да осмисле адекватан пакет осигурања ризика пандемије, који је економски одржив и који ће постати основ програма управљања ризиком пандемије.

Коришћена литература

Bigot Jean, „Aspects techniques de l'assurances-vie“, *Les assurances de personnes* (éds. Jean Bigot, Philippe Baillet, Jérôme Kullmann, Luc Mayaux), Tome 4, L.G.D.J, Paris, 2007.

Bigot Jean, „Les ambiguïtés de la coassurance“, *Revue Générale du Droit des Assurances*, Nr. 1/2012.

- Bonnard Jérôme, *Droit des assurances*, 4 édition, LexisNexis, Paris, 2012.
- Groutel Leduc Fabrice Hubert, Philippe Pierre, Maud Asselain, *Traité du contrat d'assurance terrestre*, LexisNexis, Paris, 2008.
- Lambert-Faivre Yvonne, Laveneur Laurent, *Droit des assurances*, Dalloz, Paris, 2011.
- Mayaux Luc, „Le contrat d'assurance“, *Traité de droit des assurance: Le contrat d'assurance* (éd. Jean Bigot), Tome 3, 2 édition, L.G.D.J., Paris, 2014.
- Mimoun Eloïse, *Les notions de contrat d'assurance*, thèse de doctorat, Université Panthéon-Sorbonne, Paris, 2017.
- Петровић Томић Наташа, „Реосигурање – суштина, домашaj и значај“, *Анали Правној факултету у Београду*, бр. 2/2015. (Petrović Tomić Nataša, „Reosiguranje – suština, domašaj i značaj“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 2/2015)
- Томић Зоран, Петровић Томић Наташа, „Нарушавање конкуренције у осигурању рестриктивним споразумима“, *Право и привреда*, бр. 7–9/2013. (Tomić Zoran, Petrović Tomić Nataša, „Narušavanje konkurencije u osiguranju restriktivnim sporazumima“, *Pravo i privreda*, br. 7–9/2013)
- Fontaine Marcel, *Droit des assurances*, 5 édition, Larcier, Bruxelles, 2016.
- Ćurković Marijan, *Ugovor o osiguranju osoba, Život-nezgodazdravstveno*, Inženjerski biro, Zagreb, 2009.
- Чоловић Владимир, „Осигурање пољопривреде од елементарних непогода“, *Елементарне непогоде и ванредне ситуације* (ур. Наташа Мрвић Петровић, Драгољуб Тодић, Драган Млађен), Институт за упоредно право, Београд, 2014. (Čolović Vladimir, „Osiguranje poljoprivrede od elementarnih nepogoda“, *Elementarne nepogode i vanredne situacije* (ur. Nataša Mrvić Petrović, Dragoljub Todić, Dragan Mladen), Institut za uporedno pravo, Beograd, 2014)
- Wandt Manfred, *Versicherungsrecht*, 5. Auflage, Carl Heymanns Verlag, Köln, 2010.

Nataša PETROVIĆ TOMIĆ, PhD

Full Professor at the University of Belgrade Faculty of Law, Serbia

INSURANCE IN THE TIME OF CORONA VIRUS – Catastrophic risks in the light of pandemic –

Summary

In the paper is analysed pandemic of COVID-19 from the point of view of insurance market. Author starts from the assumption that insurers are the only companies that could be partners of the state in the process of administration of pandemic risk. Namely, pandemic is a kind of catastrophic and global risk that put on test not only capacities of (re)insurance market but also the readiness of the state to respond to new challenges with synchronized action with the private sector. This primarily refers to the remediation of eco-bomb consequences caused by corona virus. In order to be able to offer affordable insurance of corona risk insurers should receive a subsidy of part of the premiums from the state as well as the subsidy of the part of covered damages. The state should assume proactive role in the process of administrating risk of pandemic and educating all potentially injured persons.

Key words: *Risk. – Pandemic. – Economic Recovery. – Insurance. – Administration of Risk.*

Датум пријема рада: 22. 7. 2021.

Датум прихватања рада: 27. 8. 2021.